

СЕРГА Т.О.

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної роботи»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Соціально-діагностичні технології – це сукупність методів, процедур і інструментів, що забезпечують системне виявлення, вимірювання та інтерпретацію соціальних проблем, потреб і ресурсів на рівні індивіда, групи, громади та суспільства в цілому. У контексті сучасної соціальної політики соціально-діагностичні технології виступають як міст між емпіричними даними та прийняттям управлінських рішень: якісні та кількісні результати діагностики визначають пріоритети, спрямування ресурсів та дизайн інтервенцій. Потреба у надійних соціально-діагностичних інструментах зросла у зв'язку із складністю сучасних

соціальних викликів (неоднорідність потреб, динаміка ризиків, недостатність ресурсів) і вимагає інтеграції класичних і новітніх підходів.

Соціально-діагностичні технології можна класифікувати за кількома ознаками:

- а) за рівнем застосування – індивідуальні, групові, громадські;
- б) за методичним підходом – кількісні, якісні, змішані;
- в) за ступенем участі цільових груп – експертні (top-down) та партиципативні (bottom-up).

Така класифікація дозволяє зіставляти інструменти відповідно до завдань: моніторинг індивідуальної вразливості потребує стандартизованих опитувань і психометрії, а діагностика спільнот – комбінованих методів оцінки потреб громади, фокус-груп і карт участі [7].

Ключова настанова сучасної парадигми – поєднання об'єктивних соціальних індикаторів із партиципативним збором знань від самих мешканців (local knowledge), що підвищує легітимність інтервенцій і їхню відповідність контексту. У цьому сенсі класифікація відображає не лише методологічні, а й епістемологічні вибори: кому належить знання про потреби – експертам або громаді [3].

Корені сучасної соціальної діагностики пов'язані із зародженням професійної соціальної роботи: Мері Річмонд у праці «Соціальний діагноз» акцентувала на необхідності системного з'ясування соціальних умов клієнта для вибору ефективних втручань [1]. Підхід до «потреб» у політико-соціальній сфері оформився в класичних працях Дж. Бредшоу, який виокремив типи потреб (відчутний, виражений, нормативний, порівняльний), що має прямі наслідки для того, як політика ідентифікує і ранжує соціальні проблеми [2]. У другій половині ХХ століття й надалі домінувало поєднання масових опитувань і статистичних показників; з 1980-1990-х рр. у практику повернувся акцент на партиципацію – методики PRA/PLA, «швидка оцінка / оцінка спільноти» та інші інструменти залучення місцевих спільнот для побудови реалістичних програм.

Соціально-діагностичні технології охоплюють спектр методів: стандартизовані анкети та інструменти оцінки потреб (опитування домогосподарств, оцінки добробуту), глибинні інтерв'ю й кейс-стаді, фокус-групи, соціометрію, картування ресурсів, швидкі оцінки наслідків, контент-аналіз медіаполя, а також методи соціального аудиту та соціальної експертизи. Соціальний вплив запланованих політик слід оцінювати через процедури Social Impact Assessment (SIA) (оцінка соціального впливу), котрі дозволяють ідентифікувати як передбачувані позитивні, так і негативні наслідки інтервенцій. Робота Becker і Vanclay у цьому полі

формалізує підхід SIA як процес аналізу і менеджменту наслідків політик для людей і спільнот [4].

Партиципативні методи (PRA, оцінка потреб за участю громади, оціночні картки громади тощо) дають можливість врахувати досвід та пріоритети місцевих акторів, підвищити прозорість процесу та посилити відповідальність виконавців політики. Як зауважує Robert Chambers, добре фасилітована партиципація може бути «швидкою, дешевою та інформативною», але потребує професійної фасилітації і чутливості до локального контексту, аби уникнути маніпуляцій чи «переваження голосу» впливових груп [3].

Ефективні політики базуються на циклічному процесі:

- 1) діагностика (виявлення потреб і чинників);
- 2) дизайн інтервенції (програмування, бюджетування);
- 3) моніторинг і оцінка впливу, зворотний зв'язок і коригування.

На етапі діагностики соціально-діагностичні технології мають забезпечити валідну базу даних для визначення пріоритетів (наприклад, згідно з типовою шкалою Бредшоу: від *felt* до *comparative need*). На етапі оцінки застосовуються SIA й оціночні методики, які дають підґрунтя для доказової політики (*evidence-based policy*). Література з *evidence-based policy* підкреслює, що дослідження повинні бути доступними, зрозумілими політикам і інтегрованими у цикли прийняття рішень [2].

Практичне застосування соціально-діагностичні технологій ускладнюється рядом факторів: обмеженість якісних даних (особливо у кризових регіонах), політизація результатів діагностики, інституційна слабкість (нестача кадрів, методичного забезпечення), а також логістичні бар'єри (доступ до віддалених спільнот). Крім того, партиципативні підходи вимагають часу та ресурсів для фасилітації й верифікації інформації; без цього результати можуть бути спотворені. У контексті України ці ризики посилюються воєнними руйнуваннями інфраструктури та масовими переміщеннями населення, що потребує адаптації методів (швидкі оцінки потреб, інтеграція адміністративних реєстрів і супутникових даних). Приклади недавніх «швидких оцінок потреб» в Україні демонструють важливість поєднання офіційної статистики з полевыми оцінками для планування реабілітації та соціальної підтримки [6].

Технологічні інновації відкривають нові можливості для соціально-діагностичних технологій: електронні реєстри, дистанційні опитування, аналіз масивів соціальних медіа та супутникових знімків можуть доповнювати традиційні методи. Разом із тим важливо вирішувати етичні питання (конфіденційність, захист персональних даних) і проблеми

репрезентативності (цифровий розрив). Поєднання Big Data-підходів («Великі дані»-підходи) і класичних партиципативних інструментів може підвищити швидкість реагування політики та зробити її більш адресною, якщо буде вибудовано механізми валідації та інтерпретації таких даних у контексті місцевих реалій. (Дослідження з використанням доказів підкреслюють, що технічні інновації мають поєднуватися з організаційними реформами для впливу на політику) [5].

На основі огляду літератури та досвіду практики пропонуємо кілька оперативних рекомендацій для інтеграції соціально-діагностичних технологій у процес розробки соціальної політики:

1. Розробити стандартні протоколи оцінки потреб, що поєднують кількісні й якісні інструменти; адаптувати їх під місцеві контексти.

2. Впроваджувати партиципативні процедури на всіх етапах діагностики, забезпечуючи фасилітацію і захист вразливих голосів.

3. Застосовувати SIA і моніторинг наслідків як обов'язкові елементи для великих інтервенцій; забезпечити прозорі механізми зворотного зв'язку.

4. Розвивати кадри і методичні матеріали: навчальні програми для спеціалістів з соціальної діагностики, стандарти якості й етичні кодекси.

5. Інтегрувати адміністративні дані з полевыми оцінками і використовувати гібридні джерела даних (реєстри, опитування, супутникові дані) для швидкого реагування у кризах.

Отже, соціально-діагностичні технології – це критично важливий інструмент сучасної соціальної політики: вони забезпечують підґрунтя для визначення пріоритетів, проектування інтервенцій і оцінювання їхніх наслідків. Поєднання класичних підходів (стандартизовані опитування, індикатори) з партиципативними методами і новітніми цифровими інструментами створює потужний набір можливостей для більш адресних, ефективних і легітимних політик. Водночас успішна інтеграція соціально-діагностичних технологій вимагає нормативних, кадрових та етичних гарантій, що забезпечать достовірність, представницькість і захист прав респондентів.

Список використаних джерел

1. Richmond, M. E. *Social Diagnosis*. New York : Russell Sage Foundation, 1917. URL: https://ia902902.us.archive.org/8/items/socialdiagnosis00richiala/socialdiagnosis00richiala.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.09.2025).
2. Bradshaw, J. A *Taxonomy of Social Need*, McLachlan, G. (ed.) *Problems and Progress in Medical Care*, 1972. URL: https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/1187/1/bradshaw_taxonomy.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.09.2025).

VI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»

3. Chambers, R. Participatory Rural Appraisal (PRA) : Analysis of Experience, *World Development*, 1994. URL: https://entwicklungspolitik.uni-hohenheim.de/uploads/media/Day_4_-_Reading_text_6.pdf (дата звернення 10.09.2025).
4. Becker, H. A., Vanclay, F. (eds.) The International Handbook of Social Impact Assessment : Conceptual and Methodological Advances. *Edward Elgar*, 2003. URL: <https://scispace.com/pdf/the-international-handbook-of-social-impact-assessment-270uwohbbm.pdf> (дата звернення 12.09.2025).
5. Nutley, S., Walter, I., Davies, H. Using Evidence: How research can inform public services. *Bristol University Press*, 2007. URL: https://dokumen.pub/using-evidence-how-research-can-inform-public-services-9781847422323.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 15.09.2025).
6. Rapid needs and damage assessments for Ukraine (UNICEF / UN / Ministry reports, 2022-2023) URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-06/P1801740d1177f03e0ab180057556615497.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.09.2025).
7. Северинюк Т. О., Плогіна К. А. Соціальна діагностика проблем територіальної громади. *The II International Scientific and Practical Conference «Discussions for the improvement of science»*, January 16-18, Berlin, Germany. 306 p. URL: <https://eu-conf.com/ua/events/discussions-for-the-improvement-of-science/> (дата звернення 17.09.2025).